

Amazonmyror på Öland.

Av

C. B. GAUNITZ.

Sommaren 1937 fann jag på Halltorps ägor, Öland, ett samhälle av amazonmyran, *Polyergus rufescens* Latr., där slavarna tillhörde arten *Formica rufibarbis* Fabr. Jag grävde upp boet och i tidskriften Sveriges Natur årg. 37 redogör jag för fyndet och bifogar en skiss av boets byggnad.

År 1955 återfann jag i samma terräng, där fyndplatsen av år 1937 var belägen, ett amazonsamhälle, som också hade arten *F. rufibarbis* som slavar. Detta fynd gjordes den 18 augusti mitt på dagen, och så snart jag lyft på stenen, under vilken boet fanns, försvann skyndsamt amazonsoldaterna. Några honor eller hanar såg jag icke. Då jag icke hade tillfälle fortsätta undersökningen, utmärkte jag bopplatsen och lät boet vara orubbab.

Då jag under tiden 11-18 augusti 1956 åter vistades på Öland besökte jag fyndplatsen den 14 aug. När jag vände på den flata sten, under vilken jag funnit föregående års bo, var där inte ett liv, vare sig myror eller andra kryp. Gångsystemet var dock orört och boet verkade övergivet helt nyligen, men det är möjligt, att myrorna befann sig längre ned i gångsystemet. Klockan var 18, och då jag av erfarenheterna från år 1937 visste, att amazonerna brukade vara nere i jorden på förmiddagarna, men däremot ej slavarna, och att amazonerna senast omkring kl. 16 brukade vistas ytligt under bostenen, antog jag, att boet var utdött. Jag fortsatte att söka och fann ett hundratal meter östligare ett nytt amazonsamhälle.

Även detta var utgrävt under en flat och ytligt liggande sten av ungefär två kvadratdecimeters storlek, men i anslutning till denna sten låg ett stenblock snett ner i jorden, och detta block var markfast. Under blocket ledde gångar från boet under den ytliggande stenen, och det var tydligt, att boets största del befann sig djupt i jorden i anslutning till detta block.

När jag lyfte upp den lilla stenen, blev jag förvånad över myrornas uppträdande, vilket icke överensstämde med det jag kände till förut. Det visade sig, att slavmyran här tillhörde arten *Formica fusca* L. Slavmyrorna anföll visserligen mina händer, när jag med fingrarna plockade myror, de bet sig fast och nöp till så bra de kunde, men de släppte i regel taget rätt snart och nöjde sig med att ränna om-

kring på armarna, och endast ett fåtal slavar gav sig ut i terrängen för att söka upp fienden.

Under stenen låg larver och puppor i prydliga högar och *fusca*-myror började genast släpa ned dem i gångarna. Till min förvåning såg jag, att amazonarbetarna dröjde sig kvar och vandrade av och an, flera av dem tog en larv eller en puppa och bar omkring den, ibland målmedvetet för att gömma bördan i gångsystemet, ibland mer tveksamt, då bäraren irrade omkring utan att kunna bestämma sig vart den skulle ta vägen. Det verkade som om amazonsoldaterna icke kunde bestämma sig för om de skulle fly eller delta i räddningsarbetet, och det dröjde länge, innan den sista soldaten försvunnit ned i gångsystemet. I litteraturen har jag sett, att olika författare angivit, att amazonsoldaterna icke befattar sig med något som helst »inomhusarbete», och mina erfarenheter från sommaren 1937 hade bestyrkt denna uppfattning. Sedan jag tagit några exemplar av myrorna, lade jag tillbaka stenen och lät boet vara orört.

Jag kom senare att tänka på att det kanske var så, att amazonsoldaterna uppträdde olika beroende på av vilken art slavarna var. *F. fusca*-myrorna presenteras i litteraturen som mindre stridbara, och Adlerz kallar dem feqa, men *rufibarbis*-myrorna anses vara ilska och aggressiva och Adlerz säger kort och gott, att de är stridbara. Nu hade detta sista samhälle uppträtt på ett för mig ovanligt sätt och amazonerna hade, tvärt emot vad jag förut både fastslagit genom egna undersökningar och funnit genom studium av litteratur, utfört arbete och dessutom icke visat samma benägenhet som vanligt att skyndsamt sätta sig i säkerhet och överlåta såväl krigshandlingar som räddandet av larver och puppor åt slavarna.

Den 18 augusti gjorde jag ett nytt besök på fyndorten och fortsatte sökandet efter amazonsamhällen. Jag hade tur och fann ett nytt samhälle. Detta hade slavar av arten *Formica rufibarbis*. Nu hade jag i alla fall tillfälle att göra jämförande iakttagelser. Klockan var ungefär 17.30 när jag började undersökningarna.

F. fusca-samhället uppträdde även denna gång på samma sätt som vid besöket den 14 augusti. Slavarna visade ingen större stridsiver och endast ett fåtal gav sig ut i terrängen, de anföll mina händer och irrade omkring på mina armar, bet då och då men var icke ilsket aggressiva och amazonsoldaterna stannade rätt allmänt ytligt, där en del vandrade oroligt av och an, medan andra bar på larver och puppor.

F. rufibarbis-samhället låg under en stor, flat sten på ca 15 kvadratdecimeter helt fritt och hade ingen anslutning till något markfast stenblock. Så snart jag vände upp stenen skyndade massor med *rufibarbis*-myror ut i terrängen och invaderade ben och byxor så grundligt, att jag hade bekymmer med dem i flera timmar, och mina händer och armar angreps med stor ilska, varvid myrorna bet sig fast intensivt och vägrade att släppa taget, så att de måste ryckas loss. I detta

bo fanns både honor och hanar av amazonerna, och honorna och soldaterna skyndade ned i gångarna och ingen enda av dem deltog i räddningsarbetet. Man skulle kunna säga, att amazonerna uppträdde verkligen fegt, och det hade de gjort varje gång jag undersökt ett samhälle, där slavarna tillhörde arten *rufibarbis*. Det var gott om amazonhanar, och dessa försökte dels fly ned i gångarna, dels vandrade de oroligt hit och dit, liksom om de ej riktigt visste, vad de skulle ta sig till, och på stenens uppvända sida samlade sig hanar flockvis i grupper och satt sysslolöst stilla tätt tryckta till varandra. Inga av slavarna brydde sig om dem, och jag såg i intet fall, att slavarna försökte bära sina herrar vare sig det var fråga om soldater, hanar eller honor. Honorna och hanarna var nykläckta, en del så »färska» att deras vingar var gelémjuka, och allt detta gjorde väl sitt till för att minska djurens rörlighet.

De båda samhällena med slavar av olika arter visade således mycket olika handlingsmönster, men det kan delvis ha berott på att i *Jusca*-samhället fanns inga kläckta honor eller hanar, och då är det möjligt, att amazonsoldaterna kände större »ansvar» för samhällets fortbestånd och därför deltog i räddningsarbetet. I *rufibarbis*-samhället var det gott om kläckta könsdjur, och då var behovet av att rädda återstående okläckta puppor tydligen mindre — det fanns tillräckligt många som kunde rädda sig själva!

När jag plockade fram de i ättiketer dödade myrorna fann jag två amazonsoldater ur *rufibarbis*-boet, vilka låg hopbitna. Den ene av soldaterna hade i förvillelsen tagit »dödsgreppet» på sin kamrat. I litteraturen har jag icke sett någon detaljbeskrivning av hur soldaten fattar om sitt offer, utan endast funnit upplysningen, att amazonen genomborrar motståndarens skalle, så att ena käkspetsen tränger in i hjärnan, varvid den bitne antingen dör eller blir »sinnesförvirrad». Om det beträffande de hopbitna myrorna ur ättiketerröret var fråga om ett »äkta» grepp eller ett tillfälligt, kan jag givetvis icke avgöra, men då det är antagligt, att den anfallande helt automatiskt tagit döds-grepp på sin inbillade fiende, ligger det nära till hands att tro, att sättet att fatta vid greppet var det »normala». Den bitande soldaten hade med vänstra käken omfattat offrets nacke så långt bakåt att käkspetsen trängt in under skallkapselkanten i mjukdelen av halsen medan den högra käkens spets pressats mot pannan nedom punktögonen. Då jag preparerade de båda soldaterna, lossnade den högra käkens grepp och jag kunde ej upptäcka att spetsen borrats genom pansaret och ej heller åstadkommit en grop i detta. Om en amazon har så tjockt pansar, att en kamrat ej förmår genomborra detta, eller om den döende krigaren förlorat krafterna, vet jag icke.

Boplatsen för amazoner från år 1937 har jag besökt flera gånger under senare år och varje år från och med år 1953. Åren 1953 och 1954 undersökte jag ett vidsträckt område i anslutning till fyndplat-

sen från år 1937 men utan resultat. År 1955 hittade jag, som ovan nämnts, ett bo förlagt ca 400 meter nordligare räknat från boplatsen från år 1937, och år 1956 återfanns amazoner i närheten av det 1955 upptäckta boet. Då hela fyndområdet ej är större än ca två hektar, och då jag trots flitig efterforskning ej funnit amazoner på någon annan plats på Öland, får det anses antagligt, att amazonerna har en mycket lokal utbredning även på Öland. Jag har särskilt under åren 1953-1956 gjort stickprov på ett område tvärs över Öland med sydgräns ungefär i linjen Glömminge-Runsten och med nordgräns ungefär i linjen Halltorp-Gärdslösa, och härtill kommer undersökningar på begränsade områden på västsidan från Färjestaden till Köpingsvik och under olika år sporadiska undersökningar bl. a. vid Ottenby, Gräsgård, Kastlösa, Mörbylänga, Vickleby, Bredsättra och Löttorp.